

TANDORI DEZSŐ

Idők Ady után

Újabb időknek új lovaival?!

I. NEKEM (IS?) ADYVAL INDULT

Most megpróbálok időket összehozni.

Alapérzületem a balladásság. (Arany Jánossal ez nem múlt el, de tartalmi: egzisztencialitások.)

II. SZERETNÉM MAGAM MEGMUTATNI?

(A kérdőjel miatt nem írom idézőjelbe. Ady után – az őt *hódolva tisztelő* – Szép Ernő segített nekem ebben új elemiséggel.)

Egy úr az Egzisztencialitásról

Az egzisztencialitás:
a tematizálatlan.

Tevékenység, vevékenység

Teszek, veszek.
Nem tesz semmit.

Meddig leszek?
Ó, még ennyit?
Már csak ennyit?

Álpetőfi literár

Irodalmi szakkerment:
másfél életem ráment.
Ha tényleg van
2 életem,
1-nek felét még élhetem.

Addig is így érintkezni?
Reménytelennek kell venni.

Úgy majd nem lesz csalódás,
ez idegenebb, vagy más.

Mind ebharmincadozás. (Arany.)

Újabb álpetőfi bordal

Rossz akárm
nem akárm,
egy rossz bor
egy rossz bor.

Jó akárm
nem akárm:
egy jó bor
egy jó bor.

Elég jóból, rosszból.
És semennyi.

Egy régi haiku és plusz

*„Széthulltam arra
az egy darabra, ami
mindig is voltam.”*

– Soroljam? Tűnnek, törnek
fogaim. Sérvem megszakít.
Ízületeim villanyoznak.
Csak hashajtó hajt meg.
Ha fejem lehajtom,
beletolul a vér. Alig
olvasok; egyszer, Kondor
Béla, egy üreset lapozok.
Képeket nézegetek.
Lényeget nem képzelek. Kül-
sőt nem tartok. Külsőm
nem tart engem. Nincs já-
rásom. Egyszer felka-
paszkodni se bírok
majd fektemből stb.

– Mit akarsz kihozni ebből?
– Tessék?
– Jó, mit akarsz mondani?
– Semmit! Senkinek
semmim nem akarom
mondani. Ezt akarnám
ezzel is ezennel mondani.
De sorolok 271 (317) festőt...

Egzisztencialitások

Köz ön x,
Köz ön y.

*

Az egzisztencialitás nyelve
nem a nyelv egzisztencialitása.

*

Se felírni,
se leírni semennyi:
azzal, hogy szét se írom.
Szétszórás se lesz sírom.

Mozgás?

Nem én nem megyek.
Nem megy.
De nincs az, hogy ez vagy az,
nincs ez.

*

Aki még utazik,
kicsiben utazik.
Aki nagyban utazik,
nem utazik.

*

(És érzem: egyre meg egyre hat Ady.)

Közérvény

Közérvényre törekedni
nem lehet.
Választódik majd, hogy mennyi
sok ily érvénytelened.

Írás

Magunknak nem írunk kell.
Magunknak léteznünk kell.
Ha a létezés: egészünk,
benne az írás a részünk.

*

(Ady elé és mögé?!)

Az élet hossza

Egyrészt még mindig nincs
vége; másrészt hopp, nem
lesz, és vége. Aktualizálódik
a nagy kérdés: hogy lehet
még megúszni? Hogyan
lehet ennyit bírni,
amennyi még hátravan?
Hogy szinte már semmi sincs,
hogy bírjam semmi-magam?

Szó, rólam

Igazán rólam csak akkor
van szó, ha magamról írok.
De már semmit sem a-
karnék, végső-formán,
igazán. *Mert mién?*
Ez a két-fele-közti Én.

*

Olyan kevés időm van már
arra,
hogy ne történjék semmi!

Függelék(elő) egy későbbihez

Félek, végképp.
Nincs ily képem.
Félek, késő.
Későm félem.
Szólnék magamról?
Nem, csak az a
rettenetes, hogy vannak,
akiknek lehetne, és
nekik végképp nem lehet.

Múlik

...Tudásom; újra-vágyásom;
külsőm; kifordítható bensőm;
érintkezni-lehetésem;
érkezésre-érkezésem,
s még-mi-másom.
Gyarapszik (jutalom?)
egzisztencialitásom,
e mocsár-szik;
majd egészben
is átférek magamon.

Nem megy (II.)

Örök, pontnyi köröd!
Hova megyek?
(Hova nem megy?)
Védtek, kegyek?
(Nincs egy s több kegy.)

És mégis kifelé megyek.
Az Egy a több.
A több az Egy.
Helyben, de vezet.

III. A MUSZÁJ-HÉRAKLEITOSZ

„Új s új lovat”

Új s új, váltott idők

Az első kötetem indítása
is erősen Ady-eszme.
Íme, az
HOMMAGE.

Íme, a vers maga:

Hommage

Ki szedi össze váltott lovait,
ha elhulltak, ki veszi a nyakába?
ki teszi meg mégegyszer az utat
értük, visszafelé, hiába?

Kardél-nyargalásod két oldalán
még kettészelve is ez állatok
hozzád lassult múlásukkal bevárják,
amig kidől utolsó hátasod:

most még, nem deszka-földes-álruhásan,
visszanézhetnél e hűlő vetésre –
hogy zokogás kockázzon koponyádban,
kopogjon tört szemük dióverése.

Természetes, hogy e művet *tematizáltságnak* kell látnunk, s nem egyszerűen „a lovak” (és a cselekmény) okán. Tisztázzuk azonnal: sosem arról van szó, hogy valamely gondolati / művészi képződmény tartalmaz-e (felvonultat?) konkrétumokat, vagy sem.

Az Arany-féle balladás tematizáltság és Ady balladás hangvételei között ott látom a fő különbséget, hogy a középponti (vagy *terepátfedő*) egzisztencialitás (összességében) *elmondható, történetes* témát dolgoz fel *amaz* („az aranyi”), ellenben a *kimondhatatlanabb* létezési elem (vagy terepátfedés) megjelenítése tör át az Ady-féle érzülettel. (Laza szó, vizsgálándó lenne.) Az *Hommage* is erős jellegeltérést mutat egy aranyjánosias versemthől („hez képest”), ez a kissé túlstilizált, korábbi *Macabre a mesterekért*.

Macabre a mesterekért

Halottaimból elragad
minden, amit elveszthetek.
Úgyis marad, mi megmarad
s halottaimba elvezet.

A fényesség, mely fölrepít,
odavet zugom sötétjére.
Meggokázta és elveszít
egyetlenegyszer mindörökre.

Halottaimból elragad
minden, amit elveszthetek.
Úgyis marad, mi megmarad
s halottaimba elvezet.

Mély s felszín egy más kapuja,
bújj-zöldág sehova sehonnan:
én csak lépek ide-oda,
amíg örökkévalóm moccan.

Halottaimból elragad
minden, amit elveszthetek.
Úgyis marad, mi megmarad
s halottaimba elvezet.

Eltaszítva, mely a szigetre
bajnokot vitt, pörgött a sajka –
én ezt a partot rúgom el,
mert nincs szükségem másik partra.

S bár *nem önelemzés* e dolgozat tárgya, érintenem kell ezt: a „Macabre” első szakasza (mely még kétszer ismétlődik) hagyományos jegyben (de már a „halottaimba elvezet” révén Adyval !!) mondja, amit (újra későbbi fejleménynek tekinthető, bár keltezése szerint ez kétes!) a *Már...*-vers teljes egzisztencialitásba formál:

Már mocsarasodom. Ami
külön-
válik belőlem, süpped.
Csak egészben
nem férek át
önmagamon.

*

Nyilvánvaló, hogy a '60-as évek közepén Szép Ernőt még nem ismertem. Csakis Ady „mélyebb ihletésére” írhattam ilyet, mint a fentebbiek (és jó pár hasonló).

*

Alkalmassint jobb példák is lelhetők, tematizálatlanabbak erre a megszűnés-érzetre (érzületre, egzisztencialitásra stb.), de a *mocsár-kép* nem zavaró konkrétum. Alakulásomnak már

„Adyval-járó”, tovább is mutató jegye. Míg a *Macabre* igencsak Arany-közeli, romantikus, „toldis”.

*

(Verseim elemzésének nem helye ez. Megjegyzem csupán azt, hogy talán Bojtár Endre is, emlékezetem szerint Király István, Kenyeres Zoltán, Margócsy István is „összehozta” az Hommage-jelleg alapját egy igen nagy Ady-vers tanulságával.)

ÚJ S ÚJ LOVAT

*Segítsd meg, Isten, új lovaddal
A régi, hű útra-kelet,
Hogy só-bálvánnyá ne meredjek
Mai csodák előtt.*

*Az Irgalmatlant küldd társamnak,
A rohanó, büszke hevet
S az emberségem ezután már
Legyen kegyetlenebb.*

*Ne rendeld romló nyájaidnak
Sorsa alá a sorsomat,
Az embered, ha nem ma-ember,
Kapjon új s új lovat.*

*A nagy Nyíl kilövi alóla
Kegyelmed egy-egy szép lovát,
De ültess szebb lóra az embert,
Hadd vágtasson tovább.*

*A végesség: halhatatlanság
S csak a Máé a rettenet,
Az Embernek, míg csak van ember,
Megállni nem lehet.*

*A nagy Nyíl az útját kiszabta,
Teljes és nyugodt mámorok
Célját áhittatja süvöltve,
Míg a Föld háborog.*

*Változat és Halál adódtak
Belül egy-egy gyarló körön,
De várja az Embert víg célja:
Piros, tartós öröm.*

*Élet s Halál együtt-mérendők
S akit a nagy Nyíl útja bánt,
Hadd, óh, Uram, szépülten futni,
Megérkezett gyanánt.*

*Boldogíts, hogy a nagy Nyíl útján
Megállás nélkül az Öröm
Álmát álmodhassam magamba
Minden mérföld-kövön.*

*

Közbevetés: épp e vers előtt látom (*A csillag-lovas szekeréből* c. vers végén): „Záport vert bizodalommal / Örök humusszá iszapodjunk össze.”

Nem lényegtelen fejlemény. Döbbenet látom, a magyar költészet nagy egészének csakis örök hálával, igyekezettel fogadható tanújeleként.

*

(S persze, hogy – ha tudtam róla, ha nem – költészeti, egzisztencialitások alakulgasztásom során más hatalmas „Ady-Élet-Halálok” mellett ott lehetett ez: „Élet s Halál együtt-mérendők”. Meg a „nézze túl szemem”).

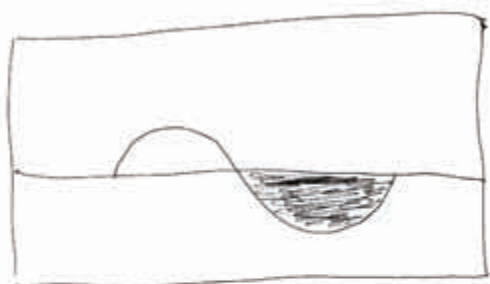
Tematizálatlan egzisztencialitás Ady nélkül Szép Ernőnél sem létezhetne líránkban, filozófusságunkban (e szó?!). Szép Ernő: „az alkonyatot átnéztem”, vagy hogy: „Az életet barátom szétszórja itt az élet, / *Én nem tudom mit éltem s mi az, hogy én itt voltam,* / Már minden igazságnak, mely itt jár, udvaroltam, / Fáradt vagyok, *nincs kedvem* s magamról nem beszélek.” (Kiemelések tőlem. T. D.)

*

Feljegyeztem, munka közben: Petőfi és Arany. A teljes tematizáltság nyitottsága (amaz); a balladás felhangok sokasága (a *Toldi* írója) (!). A *Macabre* folytat. Álpetőfi verseim (másutt is) eszközként használnak „régibbi” fejleményeket. Ám az evidencia-továbbbindulás nekem, ism., Ady volt és marad; Szép Ernő révén kiteljesítve.

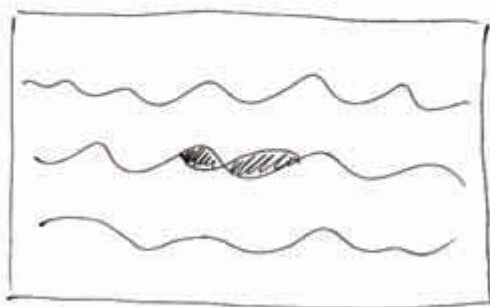
*

(Nem férne ide a Kosztolányi-, József Attila-, némileg a nagy-nagy Babits-elem. Általuk Jékely, Nemes Nagy.) Közérdekű megjegyzés, elemzőknek: *Ady*ban hihetetlen evidenciák, féltematizált (!) egzisztencialitások lelhetőek. Kincslelőhely.

Egy herakleitoszi v'arlat

hinter'is v'igfelen
(Herakleitoszi)

(A'ody - a'arc; val'ó)

IV. TOVÁBBI IDŐK S LOVAK

*(Főleg: a tematizálatlanról: „IDŐKRÜL!”)***A) Madársoké**

Maga ez a vers a leírásnak induló ballada Petőfitől Arany felé tartó mintapéldánya... lenne, ha belső megbolydulás ki nem térítené. Az első szakaszok tényközlőek, ám csakhamar „győz” az egzisztencialitás tematikája (önellentmondás!), az ember és ló egységének szép és szerény bonyodalmai szakszerűen átveszik a „prímet”, végül épp e szakszerű egyediségek és kiszívágások („ki ez a madár, Szpéró? ki ez a Teddy-medve?”) kérdéseinek ellenére kirepül a méretlenbe, vers is és téma is felszárnyal, majd a szépségesen látomásos halálban sugallatosan elnyugszik. Ha tematikát fogadtunk el kényszerűen, a befejeződés „légiesebb”, valóban egzisztencialitással evidens tényeit már borzongva kellhet fogadnunk, riadt áhítattal akár.

Madársoké

Én 55 éves koromra
egy félbölcs, öreg zsöké lettem,
kentaurrá sose bomolva,
magam akadálylova egyben.

S mert félbölcsőben rengedezve,
félbe-szerbe mit is akarnék:
egy-egy versenyre benevezve
foglalkoztatom Rozinantét.

Felkantározom rock színekkel
Ráförmedek: „What’s Up?” Mi van, te?!
No, de hát neki ennyi sem kell,
rég ismer engem Rozinante.

Skóciai Ayr városában,
Burns költő urunk honi táján
szedi lábát, szedem a lábam...
Szépen végigmegyünk a pályán.

Fönn a fák cikkcakk koronái,
hullt bikkmakkjaik lenn a fűben:
minden oly valósan királyi,
minden olyan valószínűtlen.

Körülnézünk – hol a mezőny, hé?
Hol vagytok, szélmalomhuszárok?
Rozinantém mindet legyőznél!
Se mezőny nincs, se bokor, árok.

Hajrá, az akadálytalanba!
Itt már a pálya sincs kimérve.
Fuss, Rozinante, rajta, rajta!
– Futunk, egy örök körbe érve.

Várnak ránk a lenyergelőben,
Főmedvém megpaskolja hátunk.
Szpéro is a tarkónkra röppen.
Ezért érdemes volt kiállnunk.

Aztán... ki tudja, mi van aztán.
Ez tán... amaz tán... nincs, ki tudja,
Skót Clyde Isten folyója partján
harsan a békák kutykuruttya:

jósol valami nagy eredményt,
melyből nekünk már soha részünk –
heverészünk fűgyökereknél,
nyihorászunk csak, hazaértünk.

Dehogy akarjuk Adyt ideerőltetni! Ám akkor? Azért kell figyelembe vennünk ezt a művet, mert *időjátékai* (nem játszások!) egy újabb, Ady utáni költészeti kor vívmányait hasznosítják. És akkor az idő a *teret* és a *képzelt* cselekményt, történet is kibillentgeti magával, üdvre két-ségessé teszi. Így gazdagabb a tematizáltság: kioldódik, ellégiesedik már-már pusztá egzisztenciává.

B) Újabb újabb ló: Paper Star

(Illés: értsd: az Illés szekerén; Éliás nekem volt drága, élénk, „innovatív” verébkém egykor; és a „Bakony” ragozásán jókat mulatva töprenkedtem.)

Balladás hangulatban, de már az Ady-féle rejtelmek kifejezésvilágában... sok apró céduláról az alábbi verset írtam össze hetek múlva: ismétlem, *Paper Star*. Ne elégedjünk meg annyival, hogy ez (a *Paper Star* című) lovas és londonos vers, hadd említhessem meg, erős Ady-hangulatban voltam akkor 1997–1998 táján. Írtam pár szösszenetet, így:

Illés, Éliás

London az én Bakonyom,
Párizs Ady Baknya;
Szekér jön egy alkonyon,
felülünk a bakra.

Paper Star

*Egy kis labda emlékére,
mert Szpéróm emlék-nevét ráírtam Londonban*

Paper Star, te, kutyánknak
vett citrom gumilabda,
képzetnek hajigállak,
távollét kicsi napja,

ég-játéka a távol
lét Hyde park-közelének,
lennék, mintha, de máshol,
lombzöldek zizerésznek,

varjak szerteriadnak,
röpte-szerén puha gömbnek,
habzuhatag madaraknak
mennyek a vízbe pörögnek

csalképként, tovacsaptuk
történ, úszik a játék,
perc volt csak, ha becsaptuk,
mind, mi halálra a szándék:

Paper Star, te, ki Szpéró
fény-üzenése lehettél,
messzi elúszol, az ég ó
füstaranyán lehelet szél,

lónév ihlete, Csillag,
ólom-prése papírból,
rost-színeden sosem írnak
kis karmok, s ha a sírból,

vagy ha az őszi esőknek
pergésével eredvén,
elhagysz; félbe-előleg,
nem-tudhatni eredmény,

már csak a város, a fények,
már csupa emberi környék,
törtek egészbe-enyésznek,
éjfeketéllene: zöldjét

épp nem bánja a parki
lomb s fű, futnak a lámpák,
három-szín, belehalni
nincs mibe, szív, miye vár rád

emlék ködnek, a padra
zöttyensz, messzi a nap rég,
Paper Star, sugaradba
tintát csorgat a vak vég.

*

Valamit a versről; témakivédés; időbillegek; egzisztencialitás stb. (Már mind Ady-után-idők jegyében.)

*

Ez a vers bővebb elemzést igényel. Az előző kettőhöz képest az Aranyt elhagyó, majd Adyt a tematizáltság jegyében követő szerkezet a szeszélyes szépséggel (bocsánat) kibillenő időket témákkal tarkázza, s ez a *bőség a tematizálatlanság* hatását kelti: nem mindig tudjuk, mi a logikailag pontosan levezethető „értelmi tartalom”, az egzisztencialitást az *érzetek* hordozzák, s így viszonylag újszerű képződmény jön létre, mely azonban a nagyon is *adys* mintát éri el *végkisóhajtásában*.

Ady nélkül nem itatta volna át költészeti törekvésvilágom anyagát ily lehetőség, olykor jószere cél... Ami tematikusan *másmilyenség*, az érzületkifejezésben megtér a költészet közös többsébe. És épp Ady s Szép Ernő által. (A szintén bánatszakerítő Jékely és Kosztolányi eszközvilága más: ismétlem, egyenes vonalúbb, bár legalább ugyanily alapvető.)

Nem kell érvényesítenünk a tematizálatlanság szempontját. Sőt, az „apróra” igen tárgyhangsúlyos kidolgozás Ady világától is elég messze visz; közel tart minket mégis a kistémák kavargása, a balladás légkör nagy szomorúsághátttere. *Fogalomzeneileg* mintegy. Az, hogy kutyánkra gondolva egy idegen városban egy sárga labdát veszünk e hiányzó jóbarátnak, majd egy *Paper Star* nevű ló (aki kedves halott madarunkat, Szpérót idézi a fogadóirodában etc.) gyalgó betűkkel felkerül e gömbre, mely utóbbi is aztán a hercegi palota tavadcskájába hull örök búcsúzásra, méghozzá gyönyörűségezen vizet csapkodó madarak között: nos, ez nem okvetlenül Ady-téma. De miért ne lehetne az? (Gyengéd adys madáridézések sorában pl.) A tematizálatlansággá váló, elsősorban szívnyomasztó bánatával ránk ható alkonyi magány, idegenség, Szép Ernőtől is tanult szépség(kifejeződés) pedig a kivetettség és a tört hazaérés gyors átmeneteit adja (mélyebb bánatul).

*

Mivel a *Paper Star* elemzése más publikációimból ismerős lehet Olvasómnak, itt csak az „új idő-rendek” szempontjait követtem, velük tárgy és tematizálatlanság ide-oda játékát.

Valódi példammal vagyok már csak adós; lássuk ezt az itt következőkben.

C) Titkon csak nem a nyítt vonóruul (is) van szó?!

Egy regény verse
(Fokozódhatnak-e egzisztencialitásukban
a dolgok? ha tematizálatlanok, érzem, se.)

Húzott felhők, három ló

*„Úgy voltak jók, ahogy vannak. Ki tudja.
Ott mentem a rue Amélie-n. Befutja
bordó terméskőbordázatait
az őszi vadszőlő. Ott ültek. Itt.”*

3 ló, apjuk *Munkamániás*,
futott ma Enghienben.
Mivel ez ért annyit, mint bármi más,
kimentem.

A Montmorency-temető felett
veszélyesen lógtak a felhők.
Megázunk még, lehet.
A rajt pillanata eljött.

A rue Amélie, mint az Orlay
utca, csak itt Enghienben.
De Montmorency nem az Óbudai.
Aligha lehet majd ott pihennem.

Leültem hát két padra. Egyikük
az Amélie platánjai alatt.
Már hullt platánlevelek mindenütt.
A másik meg egy lópályai pad.

Az összevonó felhők elvonultak.
Ügetőkert, temetőkert.
A *Munkamániás*-fiak loholtak,
megtették az első kört.

A felhők és a hazavonulók
tömegesen jelezték a nap végét.
Így lesz majd – nem szólsz –: a vonót
elvonják végképp.

*

Hogy itt idézett három költeményem így lenne meghatározható: „Életképek” – nem is akar-nám tagadni. A „Munkamánias”-mű a leginkább balladás. A balladás életkép pedig sem Kosztolányit, sem Babitsot, sem József Attilát nem jellemzi annyira, mint Adyt. (Jékely „vadroman-tikája” sok ilyet megenged, a Berda József-félék pedig érdesek.)

A dolgozat szerény vonalvezetése Aranyt ismertnek reméli, és a balladásság fogalmát sem érzem szükségesnek magyarázni. A „vonós” vers tematikus csapongása, már-már szorongató mivoltában, kialakítja a balladás légkört (érzetet) a tematikusság szüntelen visszavonásával. (Elegyes a tényszerű összefüggésdarabok sorrendje; váratlanul válnak fontossá vélhető lényegtelenségek stb.) Ez mind az igencsak újabb költészeti felfogás (érzület) tulajdona. Balladás az, hogy nem is *kell* rá magyarázat, miért látszódnak szeszélyesnek az adalékok adagolása. A regényről, melyet a mottó idéz csak – s kötetemben (*A Semmi Kéz*; 1996–1997 tájéka) néhány ott szomszédos vers. De hogy mennyire nem a tematikusságon áll vagy bukik a vers befogadhatósága, elég jól jelzi a Vörösmartyig visszautaló (allúziós) vonómotívum, mely nyakra-főre jön, hozzá a „húzott” fogalomkörével. Az Adyt nagyon is mesterének tudó, de őt újabb-mivoltában meghaladó formai elem, az időbontás épp a maga ok nélküliségével fokoz alapérzületet, teszi egyetemessé a bánatot. Nem tudunk meg semmit a magam vagy a fiktív regényhősök konkrét aznapi lóversenypálya-élményéről. A kicsit nevetséges „két padra” is, azzal, hogy így meg van magyarázva, zavart mellébeszélésnek hat, lévén hogy itt se tudom megmondani igazán, „mi bajom”. Jékely jut eszembe, az ő életkép-helyzetdala, ahol képzelt anyai hang kérde tőle, miért nem, mikor olyan boldog fiú lehetne („a pálmás tengereseknél”). Szerencsére nem igényel külön magyarázatot, az Ady utáni költők (nem fokozódó, nem plusz-egzisztenciás) hangjában miért annyi a bánat. Új idők új dalai (és lovai) meghozták ezt – jelenlegi költészeti formájában. Ezt a balladásságot. Ady meghozta (Kosztolányival és Babitscsal) az egzisztencialitás érzetének költészeti kifejezhetőségét, egészében történeti poézissé téve Arany ily líráját. De csak egészében. A részek egyre tovább élnek.

V. IGEN – ÉS NEM

„Ah, megtört ritmusok
és falsolt rímek.
Platánok, padok,
tömeges jelzések.
Temetőkert, s tenni,
hozzá, az első kört!”

A részek s hitelük jelene, jövője a tematizálatlanság? Semmiféle társadalomtani gyomorrontás nem hozza ezt sem; ahogy az egzisztencialitásba is jól fér pl. Camus és Sartre érzülete, de még Artaud is szociologizál. (E sorok írója nem. És nem.) A paradox itt az, s Ady ezt ismertette meg irodalmunkkal, hogy (benne a saját hihetetlen pontosságú érzékenysége!) a nagy tárgyak ugyanolyan érvénnyel tematizálódhatnak, mint ahogyan nem. Magam a *kis témák konkrét, akaratlan-míves légiesítésével* bírtam főleg foglalkozni. De: mélyen igaznak fogadom el a vélekedést, hogy: „Mi a csudáról írt volna T. D. elegyes történelmi évtizedek során, ha nem verrebekről, medvékről, gombfociról, festőkről etc.?” Lovakkal, nem vitás, de csak külhoni nézések és fogadások keretei közt, azért is foglalkoztam, mert titkon legalább *ennyiben* életrész-

vételt akartam. Ám hogy Ady ezért még ne lett volna titkos ihletőm? Látjuk, remélem, hogy az volt. Az utak kiszámíthatatlanok, de – utóbb! – jelződhetnek.

*

Nem tematizálom, de némelyeknek valamit mondani talán ezzel (a kevéssel itt mind) mégis akartam. A Muszáj-Hérakleitoszt Ady azzal fejezte ki, hogy ő, jaj, nem tud *így* maradni. Talán a *látva lássanak* vágya sokkal visszafogottabb ma sokakban... de fel nem adtuk. Bár a tematizálás benső árulása: fenyegető.

PÓTLAPOK

Más dolgozat(om) tárgya lesz végigmenni egy-egy Ady-életmű-részen az egzisztencialitás és tematizáltság/atlanság kérdéseit taglalgatva, találgatva. De, ahogy utaltam már erre (épp hogy! itt), az, hogy e világnagy újtó-költő Úr, mikor a verset csak cifra szolgának nevezte (óriás-tematizáltságok ellenére), az *egzisztencialitás elsőbbségét* líránkban *elsőként hozta* alapjelentősként és alapjelentésként. Babits az *Esti kérdés* legmélyebb rétegeiben tünekedtet elő ilyet, Kosztolányi *más*, Szép Ernő pedig, bár nagy egyéniség (és példátlan), igen, *Ady-vonal*.

Döbbenjünk meg! és ne döbbenjünk meg. Ám erről másutt. Addig is: itt ilyeneken ámulok (1913-as a kötet, *A Magunk Szerelme*) pl. a *Téli alkú szememmel*, nyitányánál:

„Sírj egy végsőt, égő nagy, vén szemem,
Bókoljatok ki, fölnezett világok,
Hogy újakat már nézni nem kívánok
S megcsalt hazátok már int: a Végtelen.”

Bár Kosztolányi és Szép Ernő hangja is jelen van itt, fontos az, hogy a póre egzisztencialitás szól. Pilinszkynél a póre örökkévalóság, az ól, a páros-elhagyottság már kibontakoztatott lény-lényeg. Nemes Nagy szobrai, melyekkel elsüllyed a hajós: elsápasztó. De a költőnő nagyon is megmaradt a tematizáltságoknál. (Más téma megint.)

*

Ady a „téli alkú” mellett azonnal a *Zuhanás a Semmibe* előd-hangjával remegtet meg. A mindenem, mindenestül... a (nálam) hirtelen rám nyílt határ... csak Ady még *kapni is* akar mindent, magam nem. (Annyit se, mint Pilinszky, talán.)

*

Íme, egy tematizáló ereje folytán az „...utáni idők”-től távolibbnak érezhető Ady; miközben a (minimális) cselekvéses tárgy (ez a hallott dolog) közeli.

AZ ELTÉVEDT LOVAS

*Vak ügetését hallani
Eltévedt, hajdani lovasnak,
Volt erdők és ó-nádasok
Láncolt lelkei riadoznak.*

*Hol foltokban imitt-amott
Ős sűrűből bozót rekedt meg,
Most hirtelen téli mesék
Rémei kielevenednek.*

*Itt van a sűrű, a bozót,
Itt van a régi, tompa nóta,
Mely a süket ködben lapult
Vitéz, bús nagyapáink óta.*

*Kísértetes nálunk az Ősz
S fogyatkozott számú az ember:
S a dombkerítéses sikon
Köd-gubában jár a November.*

*Erdővel, náddal póre sík
Benőtteti hirtelen, újra
Novemberes, ködös magát
Mult századok ködébe bujva.*

*Csupa vérzés, csupa titok,
Csupa nyomások, csupa ősök,
Csupa erdők és nádasok,
Csupa hajdani eszelősök.*

*Hajdani, eltévedt utas
Vág neki új hinárú utnak,
De nincsen fény, nincs lámpa-láng
És hírük sincsen a faluknak.*

*Alusznak némán a faluk,
Multat álmodván dideregve,
S a köd-bozótból kirohan
Ordas, bölény s nagymérgű medve.*

*Vak ügetését hallani
Hajdani, eltévedt lovasnak,
Volt erdők és ó-nádasok
Láncolt lelkei riadoznak.*

Lelkem mélyén e „zsáner” egyre ott van, persze, s így esett, hogy:

*

„Vak ügetését hallani”, jegyeztem fel. Elolvasom a verset most; tucatnyi lovas témából egy; alkalmas lesz-e munkámat zárni? Nos... itt mutatkozik, mekkora *különbség* van mégis... Pi-

linszky és Ady egzisztencialitása között; N. N. Á. hogyan más-történelemnézés; Jékely emígy, J. A. amúgy tér el a maga historikum-elemeivel; Szép Ernő vált a leglecsupasztottabb egzisztencialitás-kifejezővé.

De a *tematizáltat* megúszni nehéz. Ahol azonban ez cifra szolga marad (bocsánat), jogaiba jut a LÉNYEGIBB. (Ism.: az egzisztencialitás reményteljesen éled!)

Magam a *Macabre*-nál Aranyék (Vajda és századvégiek, akkorról), az *Hommage*-zal Ady tanítványa voltam. A *Madárzsoké* kifogástalan-féle tematizmusa: köztes érzület. Végre a *Paper Star* hozza (az idők kezelődésével) a szabadulás ígéleténél többet (idők és motívumok, pl. a *zöld* a vers elején és végén, mint áttételező, tárgyon túlmutató, is), és a *Húzott felhők, három ló* alkalmasint valami eredményre jut, kb. a legtöbbre, ami szerény erőmből telhetett. (Ne tévesszen meg minket itt a pár téma; szolgálnak; az idő-tér „szeszély-látszat” már közelebb jár az egzisztencialitás megmutatásához.) És persze végig nem szóltunk Weöres Sándor-ról.

MELOCCO MIKLÓS: ADY ENDRE, 1977 (Pécs) *Bócsi Krisztián* fényképe